

PASTORALNI RAD NA ONTOLOŠKIM I PSIHOLOŠKIM TEMELJIMA DUŠE

Josip WEISSGERBER

»Molitvenici su nas osiromašili«, veli o. Meschler u knjižici Tri temelja duhovnog života. Naoko pretjerana tvrdnja upozoruje nas na jedan problem. Karl Gustav Jung poručuje nama svećenicima da se razbacujemo i zlorabimo jedinstveno blago simbola i misli u Bibliji. On otkriva da je Bog u Bibliji neusporedivi liječnik duša, psihijatar. Slično kao što je Eddington, engleski fizičar, rekao da je Bog u atomskom svijetu ne samo divan arhitekt nego još divniji matematičar.

Nisu krive formule i molitve, nego naš neznački i plitak postupak s njima. Jer ih imamo, mislimo da smo sve učinili ako prisilimo djecu »opportune, importune« da ih nauče napamet. Kad ih još kod kanonskih vizitacija djeca trijumfalno odeklamiraju, mi smo sretni kako smo mnogo učinili za vjeru u dječjim dušama. Pri tome zaboravimo na religiozni život na ontološkim i psihološkim temeljima duše. Kratko bih se osvrnuo na mnogo zlorabljenu izreku sv. Pavla Timoteju: »Praedica verbum... opportune importune...« (2 Tim 4, 2). Sv. Timotej bio je sin udovice, odrastao u krugu žena, po naravi povučen. Sv. Pavao ga veoma cijeni, ali ga i poznaje, pa ga hrabri, da on — koji je i previše obazriv — ne treba voditi brigu hoće li biti njegovo naučavanje oportuno. Ipak, to je osobno pismo sv. Timoteju, i za njega stoji što veli sv. Pavao. Isto to recite nekom netaktičkom koleriku bez truna psihološkog uživljavanja, pa ste za toga čovjeka rekli najopasniju laž, kao da se on ne mora brinuti oko taktičnosti u apostolskom radu. Jednako je tako često zlorabljena izreka sv. Ambrozija: Non voluit Deus salvare mundum in philosophia. Možemo tako nastaviti: Non voluit Deus salvare mundum in psychologia, in rhetorica, in hermeneutica, in jure canonico etc., nije htio spasiti svijet ni po povučenim svecima koji, kao »Gnadenbild«, čekaju one dobre dok zli ne haju za njih. Ni sama krv Kristova ne spasava bez sudjelovanja ljudi. Tako bismo mogli izbrisati sve predmete teološkog fakulteta: ni u jednom od njih nije Bog htio spasiti svijet. Sve su ove tvrdnje, štoviše, istinite, jer Bog zaista nije htio preko nijednog pojedinačnog aspekta apostolskog rada spasiti svijet, nego preko *sviju njih*, prema prilikama i potrebi, »opportune«, nipošto »importune«.

Kaže se, i stoji da je čovjekova duša stvorena za Boga i da su sva naša stremljenja nesvjesne težnje za Bogom. Težimo horizontski, ali bez objektivnog horizonta, težimo *actu directo* bez predmeta i refleksije za »Bitkom«. Zato sve prepoznajemo kao ograničeno, jer ne ispunjava kao objekt naših spoznaja i težnja, sve za čim težimo. Sve su naše spoznaje ontološka razočaranja nad malim bitkom koji srećemo zbog velikog Bitka za kojim težimo. Zato i spoznajemo sve kao oblike bitka. Čovjek »ens« = biće s malim slovom teži za »Ens«-om = Bićem s velikim slovom, za »Onim koji jedini u punini jest.« Neograničena otvorenost naše svijesti prema Apsolutnom odražuje se u ideaciji, sticanju općih pojmova koji su izvan granica vremena i prostora.

Težnja za ljepotom i srećom elementarno provire iz nas i djeluje neprestano kao potreba za disanjem. Što god se s njom sukobljuje, izaziva tjeskobu, Atemnot, refleks za zrakom. »Moja je duša od rođenja shvatila da je sreća njezina jedina dužnost« (Paul Claudel). Odakle je u čovjeku ona neprestana tjeskobna trka, neprestano nezadovoljstvo? »Sanja o sreći više je nego sreća« (Jovan Dučić). »Ljudskom srcu uvijek nešto treba, zadovoljno nikad posve nije, čim željena cilja se dovreda, sto mu želja namah iz njeg klije« (Petar Preradović). Zašto je sreća uvijek iluzija u budućnosti koja se raspline čim mislimo da ćemo je dohvatiti? — Sve je stvoreno da čovjeku pomogne na putu k Bogu. Ljudska ljubav, ljepota u likovnoj umjetnosti, glazbi i literaturi... sve su to priče o čovjekovoj budućnosti, »Deus in speculo et in aenigmate«, a mi smo sve to proglasili opasnim za pobožnost i gradimo izvan velikog Božjeg plana uski sakralni svijet, hladnu sakralnu kulturu teško pristupačnu ljudima. 90% života proglasili smo profanim, premda profanoga u Božjem svijetu uopće nema i ne smije biti.

Kaže se, i stoji da je molitva u nama nepobjeđiva. Ako je pokušamo ušutkati, ona će nam otvoriti dušu kao griznja savjesti. Pokušamo li oprijeti joj se do konca, pretvorit će nam sudbinu u vječnu patnju. Molitva će konačno pobijediti. Težnja za Bogom nikad se ne može zatomiti. Kako to da ljudi ne mole, da i mi neprestano ne molimo kao što dišemo neprestano? Kako to da je molitva = disanje duše tako teško?

Priznajmo za se osobno i za naš pastoralni rad da nismo uspjeli uhvatiti vezu s ontološkim temeljima pobožnosti, nego gradimo artefakte, a artefakti ne mogu trajno uspjeti. Mjesto da smo nazrijeli postepeno buđenje iskonskih težnji duha, budili ih, tumačili svakome šta u sebi nosi kamo smjeraju sve težnje. Tko je proučio kada su pravi časovi, kako se bude dubine ličnosti? Prava religioznost naravna i vrhunaravna: Apsolutni i »Abba« = Oče, za kojim težimo »gemitibus innarabilibus« (Rim, 8, 26), Ostaju neotkriti, a mi učimo napamet formule. Nesvjesna, neobrađena i zato patološki formirana težnja za Bogom i dalje luta, goni ljude u nerazumljive ambicije, u političke fantasmagorije, kupuju auto za autom, glumica će nabaviti 2000 hlača, 8 auta, 12 pasa... Nezasićena čovjekova zastranjenja pokazuju šta u dnu djeluje: zalutala religioznost.

»Mi živimo u doba »srca«, subjektivističko doba. Svi opsjedaju centar čovjekove ličnosti, onaj nemirni plamičak svijesti. Mi danas s pobožnošću formula bez uspostavljene veze s dubinama duše ne možemo izaći pred svijet. Trebamo formula koje formuliraju iskonsku pobožnost. »Kao što čezne jelen za izvorima vode, tako čezne duša moja za tobom, Gospode!« (Ps 41, 2).

Godište 1965. tiskana je u Beogradu kao izdanje Američke ambasade knjiga *The American Tradition in Literature*, dva debela sveska od po 1600 stranica. Unutra su najljepša djela američke literature, koja ima jedva kojeg ateističkog pisca. Zanimljiv je Jonathan Edwards (1703—1758). U djelu *Personal Narrative* on opisuje sebe u djetinjstvu prije i poslije puberteta:

»Obično sam molio više puta dnevno tajno i provodio mnogo vremena u vjerskim razgovorima s drugim dječacima, te smo se sastajali da skupa molimo. Cutio sam ne znam ni sam koju vrst užitka u vjeri. — S nekim školskim drugovima sastajah se i gradili smo daščaru na podvodnoj livadi na vrlo zabačenu mjestu gdje smo se molili. No osim toga ja sam imao zasebnih tajnih zakutaka u šumama kamo sam se povlačio i tu sam bio od vremena do vremena vrlo ganut.« (o. c. II, 88.) — Opisuje dalje kako se kao pas vratio bljuvotinama svojim (Prov 26, 11), predao se raspuštenosti puberteta, no Bog ga je trgao iz nje upalom porebrice. Opet se vratio dubinama svoje duše. »Svetost mi se činila, kako sam tada pisao u jednom od razmatranja, da je slatka, ugodna, čarobna, vedre, mirne naravi: ona donosi neiskazanu čistoću, sjaj, mir i preobraženje duši.« (II, 89). »Najveći dio vremena proveo sam razmišljajući o božanskim stvarima godinu za godinom, često šetajući šumama sam, po samotnim mjestima, da mogu meditirati, sam sa sobom razgovarati i moliti i razgovarati s Bogom: moj je stalni način bio u to doba da sam opjevavao svoja razmišljanja. Gotovo uvijek izgovarao sam strelovite molitve gdje god se nalazio. Molitva mi se činila prirodnom kao disanje kojim se unutarnje gorenje zrači iz mog srca. Radosti što sam ih sada osjećao u vjerskim stvarima bile su potpunoma drugačije vrste od radosti koje sam prije spominjao, koje sam imao kao dječak: što sam tada imao nisu bile više nego predodžbe slijepaca od rođenja o ugodnim i lijepim bojama.« (II, 92).

»20. siječnja 1723. (bilo mu je 20 godina) svečano sam se posvetio Bogu i napisao to. Dao sam Bogu sebe i sve što posjedujem, da ubuduće ne budem ni u kojem pogledu svoj vlastit, da radim kao onaj koji nema više prava na sama sebe ni u kojem pogledu. Svečano sam se zavjetovao da ću Boga uzeti za svoju čitavu baštinu i sreću ne gledajući ni na što drugo kao na dio moje sreće... Njegov će mi zakon biti pravilo kome se pokoravam. Obećao sam da ću se boriti svim svojim silama protiv svijeta, tijela i sotone do kraja života. No imam razloga da se neizmerno ponizim kad gledam kako mnogo sam propustio da odgovorim svojim obvezama.« (II, 93). — »Često mi se činilo da je puno radosti sjединiti se s Kristom, da je on moja glava, a ja ud njegova tijela, da mi tako Krist bude učitelj i prorok.« (II, 96).

»Jednom sam izjahao u šume zbog zdravlja, godine 1737. (34, mu je godina). Sjahao sam s konja na zabitnu mjestu, kako je bio moj stalni običaj. Šetao sam da razmatram i molim. Ugledao sam viziju, koja je za me bila izvanredna, slave Sina Božjega kao posrednika između Boga i ljudi i njegovu čudesnu, golemu, punu, čistu i slatku milost i ljubav te blagu i plemenitu blizinu (condescension). Ta milost koja je izgledala tako tiha i slatka učinila mi se golemom iznad nebesa. Osoba Kristova pričinila mi se neizrecivo izvrsnom izvrsnošću, dosta velikom da zatomi svaku misao i poimanje — to je potrajalo, koliko približno mogu prosuditi, oko jedan sat. Velik dio vremena držalo me to s potocima suza i glasnim plačem. Osjetih žar duše koji ne znam kako bih izrazio nego tako da me iscrpio i uništio: ležao sam u prahu i bio pun Krista samoga, ljubio sam ga svetom i čistom ljubavlju,

pouzdao sam se u nj, živio sam za nj, služio sam mu i slijedio sam ga kao da sam savršeno posvećen i očišćen božanskom i nebeskom čistoćom. Imao sam više puta i u drugo vrijeme vizije iste naravi koje su proizvele u meni isto.« — »Moja zloća, kakav sam u sebi, dugo mi je izgledala savršeno neizreciva i zatomila je svaku misao i predodžbu: kao beskrajna poplava ili kao brda iznad moje glave. Ne znam kako bih bolje izrazio kako su mi se činili moji grijesi nego tako da slažem neizmjereno nad neizmjernim i umnožavam neizmjereno s neizmjernim.« (II, 98).

»Odavno sam uvelike čeznuo za skrušenim srcem i da ležim pred Gospodinom. I kad molim za poniznost, ne mogu podnijeti pomisli da nisam ponizniji nego drugi kršćani.« (II, 99).

Jonathan Edwards umro je u 53. godini života otrovan od cijepljenja protiv boginja.

Ovu dubinsku pobožnost naći ćemo i u djetinjstvu i životu katoličkih svetaca. Izabrali smo ovaj primjer kao malo iznenađenje da se među američkim književnicima nalazi ovakav jedan puritanski pastor, očito bonae fidei, koji je znao izraziti što je doživljavao.

PSIHOLOŠKI TEMELJI RELIGIOZNOSTI

In statu viae, dubinske ontološke težnje u nama povezane su uz svoju inkarnaciju. Zato se ontologija religioznosti odmah pretvara u psihologiju religioznosti.

Nekoliko zakona koje je psihologija ustanovila:

1) Sazrijevanje organizma traje kod čovjeka do 23—24. godine, kad završava okoštavanje skeleta (osifikacija). Sazrijevanje organizma omogućuje povijest individualne duševnosti, djeluje neumoljivo i uzaludni su svi pokušaji protiv i izvan maturacije.

2) Razni dijelovi organizma, a s njima u vezi i funkcije, ne moraju teći usporedno i u jednakim odnosima kod svakog pojedinca. Razvoj jednog dijela može biti napredniji, drugoga zaostao. Dijelovi su organizma npr.: skelet, mišićje, živčani sustav s mozgom — u kome imamo tri grupacije: stražnji dio cortexa, koji je dominantno senzoran i spoznajan, prednji dio, koji je dominantno motoran i voljan, i subkortikalni centri, kamo spadaju mali mozak za regulaciju motorike i ostali subkortikalni centri kojih funkcija nije uvijek potpuno odgonetnuta, među kojima posebno mjesto zauzima hypothalamus, centar za autonomni ili vegetativni sistem. Najviše životnih funkcija ovisi o zrenju mozga: inteligencija, s njom u vezi mašta i pozornost ovise o senzornom cortexu, gibanje i htijenje ovise o prednjem cortexu ispred sulcus centralis, afektivnost ovisi o sazrijevanju cjeline ukoliko je povezana preko thalamusa s hypothalamusom. Razvoj govora ovisi o senzornoj i motornoj zrelosti, i kod čovjeka ima svoj zasebni centar. — U vezi sa svim ovim sposobnostima teče povijest, naročito odnosi s bližnjima, socijalizacija čovječjeg bića.

Premda linije pojedinih funkcija u razvoju ne moraju teći usporedno, ipak postoji velika povezanost (pozitivna korelacija) među njima. Inteligencija i motorika strogo ovise o sazrijevanju mozga, dok afektivnost više ovisi o postupku okoline. No dogodi se da i maturacija

dođe do izražaja u razvoju afektivnosti: dijete oboljelo od meningitisa zna postati nesposobno za kontakte s ljudima, druži se samo sa životinjama. Dijete teško zapušteno u osjećajnom pogledu od 6. mjeseca do konca 3. godine može u 11. godini imati EEG (electroencefalogram) djeteta od 5 godina, što je znak da mozak nije sazrio zbog nedostatka ljubavi u ranom djetinjstvu.

3) Slijed pojedinih razvojnih linija zakonit je i ireverzibilan. Linije ne moraju biti paralelne, ali svaka pojedina ima sasvim određene razvojne stadije koji uvijek slijede pravilno u istom redu. To su ustanovili psiholozi biografskom metodom prateći većinom svoju vlastitu djecu (Preyer, gosp. i gđa. Skupin, Stern, Bühler, gđa Shirley, gđa Shin i drugi).

U nekim slučajevima hormoni, dirigenti života, ravnaju sazrijevanje, i kad prestanu djelovati, propušten je zauvijek »pravi trenutak«. U drugim slučajevima razvoj nije tako fatalan, nego se funkcija može kasnije dotjerati, jer ne ovisi o maturaciji, tj. maturacija ne zahtjeva kao nužni poticaj vježbu. Primjer fatalnog razvoja jest govor. Ako dijete do svoje 6. godine ne nauči nijedan jezik, nikad više neće naučiti govoriti. Naprotiv, slijepac od rođenja zbog mrežne koja propušta difuzno svjetlo, operiran u kasnijim godinama, vidjet će normalno, ali će morati učiti percipiranje kao i malo dijete: trebat će, npr. da bi znao razlikovati trokute od paralelograma, 13 dana vježbe. Slično je kod životinja, samo je razvoj veoma brz. Čovjek se razvija 24 godine, a životinje najviše 2 i po godine. A. Riesen držao je istom rođene čimpanze od 4 dana do 7,5 mjeseci u potpunoj tami ili u difuznoj svijetlosti s vrećicama na očima. Koji su bili u potpunoj tami, stekli su doživotne mane vida: bez impulza izvana sazrijevanje mozga nije dovršeno; koji su imali difuzno svjetlo kroz vrećice, samo su trebali naučiti percipiranje.

Motorika opet izgleda da ne treba impulza da se razvije. Zato će dijete prohodati i ako je bilo povezano, i bez vježbe. Rusi čvrsto povezuju svoju novorođenčad tako da nemaju slobode kretanja. To se ne odrazi u sposobnosti gibanja, nego, po mišljenju nekih psihologa, na osjećajnosti: možda je impetuznost ruskog temperamenta posljedica toga. Carl Michel stavio je daždevnjačke punoglavce jedne u čistu vodu, i oni su proplivali, druge u vodu s klor-etanom, koji anestetizira dodir, i ovi su mirovali. Zatim je stavio anestetizirane u čistu vodu pa su brzo proplivali za 5 — 30 sekundi. Zatim je stavio one proplivale iz čiste vode u klor-etan, ukočili su se. Kad ih je vratio u čistu vodu, počeli su se kretati poslije istog vremena, poslije 5 — 30 sekundi.

4) Prije nego je organizam zreo, nema smisla uvježbavati funkciju. Ako odviše forsiramo, samo škodimo. Ali nekoje funkcije zahtijevaju u stadiju sazrijevanja vježbu. Ako se pravi trenutak promaši, ne da se nadoknaditi. Dosad je ustanovljeno da su takve slijedeće funkcije: razvoj govora od konca druge godine do 6. godine, razvoj dubinske afektivnosti od 6. mjeseci do konca 3. godine, razvoj inteligencije od rođenja do 6. godine, po nekima još nešto malo do 9. godine. Nije dokazano, ali izgleda da je razvoj aktivne pažnje od 8. do 9. godine isto tako fatalan.

Neki psiholozi slute da je i uživanje u ženin svijet, koja je dvostruko finiji voltmetar, jedna takva sposobnost i stiže se u postpubertetsko doba. Radi toga se ne zahtijeva koedukacija u školi, nego samo da se ne stvaraju totalno i trajno odijeljene sredine.

Sjetimo se tajinstvenih riječi Svetoga pisma: »Adolescens juxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea — mladić prema svome putu, pa i kad ostari, neće ga napustiti.« (Prov 22, 6).

Treba poznavati stadije razvoja, osobito one fatalne, da ne promašimo pravi trenutak. Za ostale stadije razvoja potrebno je da ih poznamo da uzalud ne trošimo sile namećući što ne odgovara djetetovoj razvijenosti. Ako prerano dođemo s našim formulama, neće biti koristi, ali ni štete osim izgubljenog vremena. Samo je dijete sebi termometar, ono ne asimilira što njemu iz čitavog svijeta ne odgovara. Jedino je opasno ako forsiramo. — Opasnije je da djetetu ne dademo ono pozitivno što mu je potrebno.

Razvoj čovjeka izgleda da ide u velikim periodama od 7 godina. Najranije sedmogodište svećenik treba da poznaje, inače će davati roditeljima, posebno majci, krive savjete. U mnogo slučajeva svećenik će biti jedini koji će poučiti o tome roditelje. Zašto te pouke ne bismo uvrstili u pripravu za ženidbu, kad se tu radi o moralnim dužnostima roditelja? No potrebno je poznavati prvo sedmogodište i zbog toga jer je »dijete otac odrasla čovjeka«, jedna paradoksalna tvrdnja: dijete je starije od odrasla čovjeka, svi smo najprije djeca, a onda odrasli. U prvom djetinjstvu uzrokuju se mnoge duboke smetnje odraslih ljudi.

Prvo sedmogodište najbolje je proučeno, jer je s djetetom lako eksperimentirati, najslabije je proučeno treće sedmogodište, od 14. do 21. godine. — Rezultate prvog sedmogodišta pokušao sam skupiti u popularnom članku »Psihički temelji radosti«, izašlom u br. 5. kolekcije »Iz života«. Urednik je unio neke promjene, no bitno što sam htio reći ostalo je.

Prije nego pređemo na prvo sedmogodište, potrebno je da se upoznamo s nekim pojmovima: neurolog, defektolog, psihijatar, psihoterapeut, psiholog. Razlike, ono posebno čime se svaki od ovih stručnjaka bavi, često su razlike stadija u prvom djetinjstvu. *Neurolog* se bavi živčanim sistemom kao organom, nastoji doskočiti organskim smetnjama živaca; ako je neurokirurg, vrši operativne zahvate. *Defektolog* bavi se defektnima: slijepima, gluhonijemima i oligofrenima (idiotima, imbecilima i debelima). Oligofreni nemaju razvijen mozak. *Psihijatar* se bavi psihozama i zalazi u područje neuroza. Psihijatri su redovito i psihoterapeuti. *Psihoterapeut* bavi se neurozama koje ne znače nikakav organski, nego samo psihički poremećaj. *Psiholog* se bavi normalnim ljudima. On bi trebao biti inženjer za ljude. No američki i švicarski psiholozi bave se i psihoterapijom neuroza. Nijedan odgojitelj, nijedan svećenik ne može izbjeći neke oblike psihoterapije. Roditelji prema djeci, muž i žena, prijatelji — međusobno djeluju psihoterapeutski.

Psihoze su najteža duševna oboljenja koja su zahvatila i sam organizam. Po Eysencku introvertirani oblik je u shizofreniji, koja je uzrokovana možda u oralnoj ili receptivnoj fazi u razdoblju prije 3. godine,

i intro-ekstrovertirani oblik ili manija-depresija, koja je možda uzrokovana u analnoj ili impulzivnoj fazi prije 3. godine ranog djetinjstva. — Zadržanih 15 godina Francuzi, i ostali, za njima pronašli su niz vrlo djelotvornih medikamentata, psihofarmaka, koji djeluju na ove najteže duševne bolesti, na psihoze, za razliku od običnih sedativa i excitativa. Psihofarmaci ne djeluju na neuroze, a djeluju na teža oboljenja. Tako će psihijatar lakše izći sa psihozom svoga pacijenta nego s neurozom koju mora dugotrajno psihoterapeutski liječiti na svijesnom psihičkom planu. — Dva su tumačenja psihoza: organsko i psihogeno. Psihofarmaci govore u prilog organske (hereditarne) teorije, no psihoanalitičari ipak tumače te organske promjene psihogeno: mozak se nije dovoljno razvio zbog zapaštenosti u prvim godinama djetinjstva. Oni tumače da psihoterapija psihoza za sada ne uspijeva jer prije »Edipova kompleksa« nema još baze za pravi kontakt između bolesnika i psihoterapeuta. Možda će taj transfer jednom uspjeti.

Neuroze imaju također introvertirani oblik (po Eysencku): fobije, ili po starijem nazivu Pierre Janeta: psihosteniju, i ekstravertirani oblik: histeriju. Neuroze su funkcionalan psihički poremećaj bez organskih promjena, zato na njih psihofarmaci ne djeluju. Po psihoanalizi uzrokuju se poslije treće pa do pete godine života iz Edipova kompleksa. Poslije treće godine počinje socijalizacija ljudskog bića: u fanatičan, netolerantan, egoističan odnos »majka-dijete« ulaze drugi, u prvom redu otac. Dosadašnji Freudovi nazivi odgovaraju još kako tako: oralna i analna faza. Za doba poslije 3. godine on uzima izraz phallos (= muško spolovilo), falična faza. Naziv ne odgovara, jer je u svojoj biti ovaj stadij razvoja jednak za dječaka i djevojčicu. Oboje se, i dječak i djevojčica, bore protiv konkurencije za majku, protiv svakog stranog čovjeka, i oboje očev lik u sebi nose kao izvor obaveza i normi. Jedino je ispravno rješenje drugačije; dječak treba da se identificira s ocem, djevojčica s majkom, inače će se razviti u homoseksualce. Psihoanalitičari smatraju da je homoseksualnost prva i najteža neuroza. Što ne znači da je svaka homoseksualnost neurotična u ovom smislu. Nalazimo se u neistraženom području, pa i ono što se tvrdi nije još definitivno dokazano, nego su sve samo sugestivne intuicije s mnogo kliničkih potvrda. Neuroze su i enuresis (mokrenje u krevet), mucanje, nezaustavna masturbacija, patološka asocijalnost, potpuna životna nesamostalnost, alkoholizam može biti na neurotskoj bazi. Svi habitualni grijesi mogli bi se nazvati neurozama plićim ili dubljim.

Normalan čovjek nema trajnih krivih ponašanja ili bar njegova trajna kriva ponašanja ne smatraju se u našoj civilizaciji abnormalnim: kao škrtost, oholost, bludnost (*concupiscentia oculorum, carnis, superbia vitae*).

Na prijelazu između psihoza i neuroza jest jedna kategorija zagnjetnih ljudi: psihopatske ličnosti. Pred njima su nemoćni i psihijatri sa psihofarmacima, i psihoterapeuti i sva okolina. To su doživotni nepopravljivi čudaci.

Vidimo da se danas iz ranog djetinjstva tumače mnogi duševni poremećaji odraslih. Religiozni razvoj može se onemogućiti na bazi psi-

hoze. Majka može zapustiti svoje dijete u »psihološkom nošenju« (gestatio psychica) da to ljudsko biće bude nesposobno za ikakvu ljubav, koja je bit religioznosti. Sva teodiceja tu ne pomaže. Na vulkanima mržnje iz dna duševnosti ne može se graditi religija. Postoji ateizam kao psihoza. — Religiozni razvoj može se onemogućiti i na stadiju dubljih ili plićih neuroza. Lik očevo je fundamentalan. Dr Keilbach izvijestio je u svojim radovima o tome kako sva djeca bez iznimke lik Božji grade od lika očeva. Roditelji su dužni pripravljati taj proces svjesno i dopustiti korekciju Oca na nebesima koji je bolji, jači, stoput draži od tate i mame. Ako majke i očevi zataje, kateheta poslije prvog sedmogodišta ne može mnogo popraviti. Kontakt religije sa psihičkim dubinama unaprijed je onemogućen.

Kako bi trebalo postupati s odraslim alkoholičarima, masturbatorima i homoseksualcima, nije još riješeno. Te teške probleme obrađuje knjiga George Hagmaiera i Roberta Gleasona, Counseling the Catholic. Modern Techniques and Emotional Conflicts. Sheed and Ward, New York 1961.⁵ Knjiga je napisana za studente bogoslovije.

*

U drugom sedmogodištu od sedme do četrnaeste godine, glavni fenomen jest diferencijacija aktivne pažnje nasuprot pasivnoj koja je dosada vladala. Mi kažemo, dijete dolazi k razumu. Ono počinje svoj razum i volju aktivno primjenjivati. Nije još dokazano, ali ima činjenica da je barem u nekom smislu ovo razdoblje »pravi trenutak« koji se vrlo teško kasnije popravlja, da se razvije koncentracija. Tko sada ne bude naviknut postepeno na sve jaču koncentraciju, neće biti, kraj svih intelektualnih sposobnosti, kadar za više školovanje. Postat će patološki rastrešenjak mi kažemo »lijenčina«, premda nikad nije lijen i neprestano se neumorno vize kao kukac od cvijeta do cvijeta bez koncentracije.

U ovom razdoblju inicijativa volje i razuma napreduje, dok afektivnost sekundira i čeka kod onih koji su prvo sedmogodište pravilno doživjeli. No ima i neskladnih tipova koji još proživljavaju grčeve prvog afektivnog sedmogodišta. — Normalna djeca dolaze u ovom razdoblju do krasnog sklada u motorici i duševnosti. Nikad u životu kasnije neće biti tako pokretljivi i tako skladnih i milih kretanja. A i duševnost im ima crte svježine i djevičanstva. Ove su godine važne kao priprava za bure, tu se stvara baza otpora. Ovo doba nije nipošto nevažno, Schonzeit, nego naprotiv najdragocjenije doba za religiozni rad.

Kroz ovo razdoblje razvija se naivni realizam. Oko 9. godina djeca prestaju vjerovati u priče. Moramo to uvažiti kod vjeronauka. Dijete je objektivno orijentirano: voli skupljati albume, kukce, marke, novce, sve pod suncem. Nikad džepovi nisu tako interesantni kao u to doba. Čitav svijet je igralište: borilište i gradilište, ali u igri. Dijete misli i odlučuje, ali u svijetu u kome se misao još nije odijelila od slike, stoga ne može asimilirati što nije zorno. Djeca su u ovoj dobi nezaustavno aktivna. Ako ih ne aktiviramo, uposlit će se sami na svoj način. Djeca ove dobi ne mogu biti mirna, osim ako napeto slušaju nešto zanimljivo ili koncentrirano rade nešto zanimljivo. Ako ne rade nogama, moraju raditi

jezikom ili barem fantazijom. Radna škola stvorena je upravo za njih. Mi možemo dreknuti i oni će na ovako interesantnu reakciju zašutjeti, ali za par časova vrapci će opet pročavrljati. Oni bi željeli biti mirni, ali ne mogu. S njima je teško raditi, jer drugačije ne ide nego da ih uposlamo do preko ušiju. Pa učinimo to: neka slikaju biblijske prizore, prave oltariće, slikaju sakramente, ispите savjesti lijepim slovima.

Djeca ove dobi skupljaju se u »gangove«. Rijetko koja posebno hrabra djevojčica uspije ući u dječaćki gang, inače su strogo odijeljeni. U tim grupama stvaraju svoju posebnu subkulturu koja ima mnogo manje razlika kroz sve vjekove i u svim narodima nego kultura odraslih.

Ako je razvoj u prvom sedmogodištu bio normalan, odnos prema Bogu uspijeva. Sada mu pridodajmo misaone i voljne elemente. On je Duh, on je svuda on zna sve, on sve može. On očekuje da radimo za nje-ga, (ne da mirujemo. Marc Twain u autobiografskom romanu Huckleberry Finn majstorski je opisao svoje dječastvo. Miss Waison opisuje mu nebo kao akademiju s harfama, a on je na koncu pita: A hoće li se kojiput smjeti van iz neba?). Lik »oca« moramo graditi novim elementima i dalje ga korigirati od onoga što vide na ocu i vjeroučitelju. Korigirajmo to iskreno, nemojmo prljati Božji lik neobrađenom identifikacijom s ljudskim auctoritetima. Dječaku imponira Bog koji sve može i koji je sve načinio. Dokaz iz »djela ruku Božjih« djeluje odlično, eudajmonolški dokaz nikako. — Svećenik treba da bude vođa »ganga«, grupe u aktivnosti, na izletima, u aktivnoj školi, organizirajući igre. I ministri-ranje je jedna igra. Pojedinačno duhovno vodstvo, osim kratkih susreta u ispovjedaonici i u sobi, nema smisla. Problem mogu biti samo oni koji nisu normalno završili prvo sedmogodište. Tu bismo morali biti, koliko se da, novi »otac« i »majka«. Vrlo teška zadaća i vrlo problematičan uspjeh. — Na ovu dob najviše je uspio djelovati Baden Powel svojim skautskim pokretom. »Aumonier du 'gang'«.

*

Treće sedmogodište, od četrnaeste do dvadeset i prve godine.

Već iza 10—11. godina počinje se rušiti sklad dječaćkog doba. Čudljivost je sve veća, pa i raspuštenost. Nove sile počinju se buditi. Gangovi se raspadaju i dječak i djevojčica pomalo ostaju sami. Počinje najteže i najljepše doba. Ono je i najvitalnije kad je mortalitet apsolutno najmanji, ali i najburnije. Sve ovisi o pripravi prije ovog doba: i visina valova i hoće li mladić i djevojka isplivati obogaćeni i duševno odrasli.

Mladi čovjek koji je odviše u nutrini otežao (Wendung nach innen, po Wilhelmu Sternu), ne može se više zadovoljiti onim što mu »gang« pruža. Osamljuje se. Pravi trenutak za početak duhovnog vodstva, koje počinje inicijacijom dio po dio. Sada vjeronauk stupa u pozadinu, a duhovno vodstvo postaje glavni postupak. Svaki je sam i u svome čamcu, te je sretan ako mu se priključi veliki prijatelj koji će veslati s njime. Taj veliki prijatelj trebao bi biti otac za dječaka, mati za kćerku. (Koliko ih uspije to biti?). Svećenik svakako smije im pomoći i potvrditi svojim auctoritetom inicijaciju oca i majke. Zanimljivo da dr Schnei-

der, sveučilišni profesor pedagogije i otac obitelji, preferira svećenika za inicijaciju. Svi treba da vode Velikom Prijatelju, Isusu Kristu, i da svjesno uvode neprestani korektiv.

U 16. godini završava intelektualni razvoj. U roku od jedne godine podvostruči se broj zrelih moždanih stanica sazrelih iz neuroblasta. Mozak je u to doba najteži u životu. To je ujedno prekretnica od negativne na pozitivnu fazu puberteta. K elanu tijela pridružuje se elan uma i elan srca (Vermeylen). — Sve što je u psihologiji pronađeno o ovom razdoblju, odviše je apriorističko. Teško je eksperimentirati i istraživati kod mladih ljudi ove dobi jer se povlače u se. Eduard Spranger opisao je to doba aprioristički iz svog vlastitog iskustva (*Psychologie des Jugendalters*, 1925⁶), Gesell, švicarski Nijemac koji radi u Americi skupo je mnoštvo podataka da se ne zna više što je važno, a šta nije (*Jugend. Die Jahre von zehm bis sechzehn. Übersetzung*, 1964). Elizabeth Hurlock, *Adolescent Development*, 1949, pokušala je sistematizirati mnoštvo podatka, ali su individualne razlike među pojedincima tako velike da je teško pronaći neku zakonitost.

Zadatak je svećenika da se trostruki elan tijela, duha i srca ne profanira: posveta tijela s nagonima, posveta ljepote i ljubavi — ovo dvoje u prvom redu duhovnim vodstvom — posveta životne filozofije u prvom redu što dubljim vjeronaukom. Poslije 16. godine nema preteških problema, ima samo nepripravljenih i na taj način preuranjenih. Osnovna bistrina uma nikad neće biti veća. — 17. godina najteža je i početak novog uspona i uspostavljanja mladenačke ravnoteže.

Nakon 21. godine počinje proces zatvaranja ličnosti: usijana kovina postepeno se skrućuje i poprima konačne oblike: »Adolescens juxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea«. (Posl. 22, 6).

S 30. godina, kad Krist Gospodin polazi naučavati, po Adolfu Mengu završava »der Werdende« i počinje »der Fertige«. No dovršeni su samo životni okviri, koji se i dalje ispunjavaju sadržajem. Čovjek nije nikad kao mrtva kovina. Svakoga, koji dolazi mladom 30-godišnjem čovjeku, dočekuje ga suvereni smiješak: »Neće odstupiti od svoga puta«. (Posl. 22, 6). »Čovjek — kako to gordo zvuči.« (Maksim Gorki).

*

Ovaj globalni prikaz želi samo probuditi interes za daljnji studij, da se naš osobni duhovni život i naš pastoralni rad sve više približi onom ideainom postupku koji računa na ontološke psihološke dubine ličnosti.